

JONAS RAMUTIS
SMILGEVIČIUS

Walter Rathenau

Grand Hôtel de Gênes le 27 avril 1922

Sir Arthur

Marta fon Macer

ISTORINIS
TRILERIS

H. Linderhoff

1922-1923 m.

Lhrasser

A Zoffe

TYTO ALBA

JONAS RAMUTIS
SMILGEVIČIUS

Marta
M *fon* ISTORINIS
TRILERIS
Macer

1922-1923 m.

VILNIUS 2023

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Jonas Ramutis Smilgevičius, 2023

© „Tyto alba“, 2023

ISBN 978-609-466-765-7

* * *

Rapalas – vienas populiariausių Italijos Rivjeros kurortų, Europos aristokratijos ir inteligentijos piligrimystės vieta. Būtent čia, bevaikštant po Rapalo apylinkes, Friedrichui Nietzschei kilo mintis parašyti „Štai taip Zaratustra kalbėjo“.

* * *

Rusijos ir Vokietijos negalėjai suvaldyti skyrium ir juo labiau negalėjai to padaryti joms nutarus eiti išvien. Tokia košmariška perspektyva pirmąsyk šmėkštelėjo 1922 metų balandį per Genujoje vykusią sąjungininkų ekonominę konferenciją, Vokietijos ir Sovietų Rusijos delegatams surengus programoje nenumatytą iššylą: sėdę į traukinį, pajūriu nuvažiavo į Rapalą ir pasirašė Vokietijos ir Sovietų Rusijos prekybos sutartį, nekreipdami dėmesio į įniršusius šeimininkus iš sąjungininkų stovyklos.

Norman Davies

* * *

Rapalo sandėris buvo kaip bomba ir jau tada parodė, ko ieško partneriai neapdairioje anglų protekcijoje.

Petras Klimas

* * *

1922 metų balandžio 16 diena, Velykų sekmadienis.
Italija, Ligūrijos pakrantė, Santa Margerita Ligurè*,
viešbutis „Imperiale Palace“

Marta fon Kerc kurį laiką tylėdama stebėjo tuščią paplūdimį, o paskui žvilgsnį nukreipė į viešbučio terasoje sėdinčius tris nemadingai apsirengusius slavus. Be jokios abejonės – bolševikai, sovietų delegacijos nariai, nusprendę akimis permetusi vyriškius. Įdomu, kuris iš jų Čičerinas? Sprendžiant iš elgesio, greičiausiai tas rudaplaukis nušepusiais ūsais ir raudona nosimi; o antras, lenkas, matyt, bus Vorovskis, sovietų atstovas Italijoje.

Buvo aišku, kad sovietų delegatai laukia patarnautojo. Šis, akivaizdu, neskubėjo. „Atrodo, kad sovietai – ne iš garbingiausių klientų, – pagalvojo Marta ir pažvelgė į laikrodį. – Ką gi, pažiūrėsim, per kiek laiko pasirodys kelneris.“

Maždaug po dešimties minučių tyliai atsivėrė durys ir į terasą įėjo pusamžis vidutinio ūgio, rūškano veido kelneris, nešinas padėklą su „Smirnoff“. Panelė Kerc nužvelgė įėjusįjį ir neslėpdama pasitenkinimo konstatavo, kad jis geriau apsirengęs nei sovietai.

Kelneris linktelėjo merginai ir nuėjo prie rusų stalo; padėjęs padėklą, kandžiai pasiteiravo, ar pripildyti taures, ar šie *garbūs ponai* tai padarys patys.

Bolševikai pasijuto pažeminti.

* Tuo metu – Rapalo savivaldybės teritorija.

– Ar ne per daug sau leidžiate? – susierzinęs burbtelėjo Čičerinas, sunkiai tvardydamas įniršį.

– Ne, *garbusis pone*, – atkirto patarnautojas ir su panieka nužvelgė rusą. – Aš taip nemanau.

„Po galais, tik rietenų trūko, – pagalvojo Vorovskis; jam užteko akimirkos suvokti, su kuo turi reikalą. – Regis, buvęs buržujus.“

– Įsipilsime. *My sami s usami*.*

– Galimas dalykas, – sumurmėjo patarnautojas. – Gaila, kad to nematyti. – Patylėjęs pridūrė: – Spėju, ir nebepamatsime.

Jis buvo politinis emigrantas iš Rusijos, grafas ir, žinoma, nesitikėjo arbatpinigių. Tiesą sakant, po 1917-ųjų spalio jis nebesitikėjo nieko.

„Kvailystė sakyti tai, ką galvoji, – pamanė Vorovskis. – Ir apskritai pats laikas susitaikyti su tuo, kad esi tik patarnautojas.“

Kelneris išsiviepiė, apsisuko ir pabrėžtinai lėtai nupėdino durų link.

Štai kaip, su pasitenkinimu konstatavo Kerc, net kelneris nelaiko sovietų žmonėmis. Didžiausia vertybių katastrofa per visą žmonijos istoriją. Niekas netiki nė vienu jų žodžiu nei ta – kad ją kur! – sumauta pasauline revoliucija. Nejau tie netašyti barbarai tikisi įveikti Vakarų civilizaciją? Įdomu, ką jie čia veikia?

Ji labai norėjo tai sužinoti, todėl nutaisė abejingą veido išraišką ir ėmė klausytis, ką šneka sovietų diplomatai.

Čičerinas nužvelgė nueinantį kelnerį.

* Mes patys su ūsais (pažodinis rusiško posakio vertimas; liet. atitikmuo – mes patys ne iš kelmo spirti).

– Kažkur esu jį matęs, – suniurnėjo. – A, prisimčiau – Maskvos Didžiajame teatre. Nesistebiu, juk kas tam vargšeliui belieka? Ko gero, juo dėtas irgi taip elgčiausi.

– Gali būti, tačiau vargu, – tarė Vorovskis ir išpilstė degtinę; idealiai padalijo į tris lygias dalis. Tada pakėlė taurelę: – *Na zdorovje!*

Čičerinas paantrino ir ištuštino savo stikliuką.

– Taigi, – iškošė pro dantis, – ir normalios degtinės nebeturim, geriam samagoną, o „Smirnoff“ skonį iš viso pamiršom.

– Na, priklauso nuo to, kaip vertinsi, – burbtelėjo trečiasis rusas, GPU* pareigūnas. – Valdžią juk turime!

Diplomatai susižvalgė.

Kurį laiką sugėrovai šypsojosi neįskaitomais veidais, tylėjo ir spoksojo į Martą; jie atrodė sutrikę.

„Regis, tie žmogėnai vien nuo minties, kad kažkuris gali įskūsti, deda į kelnes, – pagalvojo Marta. – Įdomu, kuris pirmas pabalsuos už vietą draugužiui Lubiankoje? Svarstot, kas aš tokia? Suprantu maskolių kalbą ar ne? Suprantu, puikiai suprantu.“

Vorovskis vėl įpylė degtinės.

– *Na zdorovje!*

Marta nepajėgė sulaikyti vypsio.

Trijulė baigė gerti degtinę.

– Vaclavai Vaclavovičiaus, – kreipėsi Čičerinas, – ar galėtumėte atnešti „Smirnoff“?

– Jau svarsčiau, – atsakė Vorovskis. – Lieka nuspręsti, ar galim... Nepigiai atsieis.

* Valstybinė politinė valdyba (rus. Государственное политическое управление) – sovietų politinė milicija (1922–1934).

Čičerinas suirzo.

– Tik nesakykit, kad neturim pinigų.

– Atsiprašau, kolega, – tarė Vorovskis, – bet ne, neturime.

– Tada nelieka nieko kita, tik palaukti vokiečių. Tikiuosi, pavaišins.

„O *Bože moj*, – sau po nosim sumurmėjo Marta. – Na ir nusigyveno. Štai kas nutinka, kai valdžią paima renegatai ir bankų plėšikai. Ar ilgam? Ko gero, kol pragers vyžas.“

Vorovskis pažvelgė į Sovietų Rusijos užsienio reikalų komisarą ir ciniškai šyptelėjo.

– Mes atviri pasiūlymams, – tarė. – Ypač tiems, kurie nieko nekainuoja. Aptarkime, ką siūlysimė, tiksliau, ko nesiūlysimė.

– Gal pradėkim nuo to, ką siūlome, – pasakė Čičerinas. Marta sukľuso. Čičerinas kalbėjo toliau: – Pirma, Vokietija ir Rusija viena kitos atžvilgiu atsisako visų ankstesnių skolų ir reparacijų. Antra, pripažįsta viena kitą *de jure* ir nedelsdamos atkuria diplomatinius santykius. Trečia, abiejų šalių vyriausybės sutaria didžiausio palankumo statuso principu plėsti prekybinį ir ekonominį bendradarbiavimą.

– O kaip dėl teritorinių pretenzijų? – paklausė Vorovskis.

– Atsisakome, – burbtelėjo Čičerinas. – Beje, kaip ir finansinių.

„Atrodo, čia nusimato rimti dalykai, – pamanė Marta. – Jei neklystu, Versalio sutartimi Rusijai buvo suteikta teisė į finansinę kompensaciją.“

Vorovskis pažvelgė į terasos duris.

„Regis, vaišintojai neskuba“, – sugavusi lenko žvilgsnį pagalvojo Marta. Po akimirkos pasigirdo klegesys, trinktelėjo

terasos durys ir įėjo vokiečiai – trejetas puikiai apsirengusių vyrų.

Sovietų veidai nušvito; iš kažkur išdygo kelneris.

„Neįtikėtina, – pamanė Kerc, – jis mato tik vokiečius. O kadaise rusai buvo itin laukiami svečiai...“

Kelneris tylėdamas laukė, ką pasakys vokiečiai.

– Ką gersite, kolegos? – paklausė plikas intelektualaus veido vidutinio amžiaus vyras.

– „Smirnoff“, – atsakė Čičerinas, nė trupučio neabejodamas, kad vokiečiai sumokės už gėrimus.

– Puikus pasirinkimas, – tarė plikis ir pasisuko į kelnerį: – Gersime „Smirnoff“.

Šis linktelėjo ir nuskubėjo sau; Marta nulydėjo jį akimis, o kai žvilgtelėjo į plikį, nesugebėjo nusišypsoti: juk tai Valteris Ratenau!

* * *

Buvo šiek tiek po pirmos nakties, kai Georgijus Čičerinas paskambino Vokietijos užsienio reikalų ministrui Valteriui Ratenau ir pasiūlė susitikti. Iškart, nelaukiant ryto.

Ratenau pažvelgė į sieninį laikrodį.

Pagalvojo, kad jau vėlu. Iš tiesų jis norėjo tik vieno – užmigti. Antrą naktį iš eilės beveik nemiegojo, galvoje vis sukosi mintys apie sovietų ir britų užkulisinius žaidimus. Nejaugi jie iš tikrųjų susitars?

– Ar ne per vėlu?

– Ne, – atsakė Čičerinas. – Pats metas. Kalbėsime apie galimybę pasirašyti tarpvalstybinę sutartį.

Ratenau akimirka dvejojo, o tada tarė:

– Gerai. Lauksiu. Beje, aš apsistojęs „Bokšto“ apartamentuose. *Le vin est tire, il faut le boire.**

– Puiku, – pasakė skambinantysis. – Ateiname.

Po kelių minučių pizžamomis vilkintys Genujos konferencijos dalyviai – sovietai ir vokiečiai – sugužėjo į Ratenau numerį.

* * *

**Viešbutis „Imperiale Palace“,
„Sala del Trato“ – šviesi, nedidelė salė su vaizdu į jūrą,
kur buvo nulemta šiuolaikinės Europos ateitis, 17 valanda**

Sėdintieji prie stalo kurį laiką tylėdami žiūrėjo į išdėliotus prieš juos popierius. Svarbiausi asmenys čia buvo Valteris Ratenau, Jozefas Virtas** ir Georgijus Čičerinas – velniškai protingi ir vienas kito verti vyrai.

Ratenau, anot Jungtinės Karalystės politiko Roberto Budbio, „buvo toks žmogus, koks galėjo būti tik Vokietijos žydas: pranašas, filosofas, mistikas, rašytojas, valstybės veikėjas ir pramonės magnatas vienu metu“. Čičerinas – vokiečių kilmės rusas, poliglotas ir Sovietų Rusijos užsienio reikalų komisaras; Lietuvos diplomato ir istoriko Petro Klimo žodžiais tariant, „kultūringas žmogus, patekęs į žiaurios komedijos artistus. Naktinis melomanas ir vienišas girtuoklis“.

Kiti – kad ir ką apie juos kalbėtų istorikai – kiek mažiau vertingi individai: itin rimti vokiečių diplomatai ir užkietė-

* Vynas atkimštas, reikia jį išgerti (*pranc.*).

** Karlas Josephas Wirthas (1879–1956) – vokiečių politikas, 1921–1922 m. ėjęs Vokietijos kanclerio pareigas.

ję bolševikai, įsispraudę į civilizuotų žmonių drabužius; juodieji Genujos konferencijos arkliai.

– Gerbiamieji, – į vokiečius kreipėsi Georgijus Čičerinas, – galiu jus patikinti, jog ką tik pasirašėme istorinę sutartį, bet... tai tik viena reikalo pusė. Nesusitarėme dėl svarbiausio dalyko.

Vokiečiai susižvalgė. Niekas nepratarė nė žodžio.

– Turime suprasti, – toliau kalbėjo Sovietų Rusijos užsienio reikalų komisarai, – jog Prūsija ir Vokietija bei carinė Rusija tapo istorija. Mano nuomone, daugiau nei pakankamai sumokėjome už klaidingus sprendimus. – Patylėjęs pridūrė: – Esu tikras, kad mūsų požiūris į *Traité de Versailles** – vienodas. Ką čia padarė Antantės valstybės? Kokia išeitis? Emocijų į valias, deja, jos niekur neveda. Ne veltui sakoma: jei tau nepatinka situacija, reikia keisti arba situaciją, arba požiūrį į ją.

– Suintrigavot, – pratarė Valteris Ratenau. – Apie ką bus kalbama?

– Apie Vokietijos demilitarizavimą, – atsakė Čičerinas. – Kiek mums žinoma, Tautų Lygos inspektoriai nuolat tikrina Vokietijos gamyklas ir kariuomenę.

Ratenau vos sulaukė ironišką šypsena.

– Dėl to nesijaudiname, galiausiai viskas bus gerai. Jei nėra gerai – tai dar ne pabaiga.

– Reikalas tas, – toliau kalbėjo Čičerinas, – kad Rusija nėra saistoma jokių tarptautinių sutarčių su Antantės valstybėmis. Kita vertus, mums visiškai nerūpi, ką Antantė mano apie mus.

* Versalio sutartis (*pranc.*).

– Štai kaip, – tarė Ratenau; jo balse buvo girdėti abejonė. – Atrodo, suprantu, ką turite omenyje.

Čičerinas palinko į priekį.

– Puiku. Vadinas, susitarsime. Kalbėsiu apie Rusijos ir Vokietijos karinio bendradarbiavimo perspektyvas. – Visi sukľuso. Čičerinas tęsė: – Siūlau įteisinti karinį bendradarbiavimą pasirašant neviešą sutartį, tarkime, iki šių metų rudens. Manau, visi suprantate, ką iš to galime laimėti.

Kilo lengvas šurmuly. Iš vokiečių veidų buvo matyti, jog jie ganėtinai sutrikę ir, be jokios abejonės, galvoja apie tokios sutarties padarinius.

– Iš tiesų puikus pasiūlymas, – po geros minutės atsakė Vokietijos užsienio reikalų ministras. – Bet... privalome įvertinti riziką. Nesu tikras, kad turime teisę taip rizikuoti.

– O man atrodo, – atšovė Čičerinas, – kad nėra reikalo galvoti apie riziką. Turite rinktis: arba būti po Antantės padu, arba nebūti.

Prie stalo stėjo tylą. Visi viltingai žvelgė į Vokietijos užsienio reikalų ministrą. „Dabar viskas priklauso tik nuo manęs, – pamanė Ratenau. – Nevalia praleisti tokios progos.“

– Ko norėsite mainais? – galiausiai paklausė.

– Elementarių dalykų: bendradarbiavimo kuriant ginklus bei juos išbandant ir atlygio už suteiktas galimybes. – Čičerinas patylėjo. – Ir dar vienas dalykas: norėtume, kad Vokietijos karininkai apmokytų Raudonosios armijos vadus.

– Manau, susitarsime, – pasakė Ratenau. – Ir dėl elementarių, ir dėl kitų dalykų.

Susirinkusieji pakėlė taures; visi puikiai suvokė atsivėrusias perspektyvas.

Europos nelaimių pradžia.

* * *

Kitą dieną spauda pasvilino sėbrams uodegas. Anot dienraščių, vokiečiai slapta, kolegoms už nugaros pasirašydami sutartį su Rusija – koks įžūlumas! – pažeidė Versalio sutarties nuostatas; pakeitė jėgų pusiausvyrą ir sudavė stiprų smūgį Europos sutaikinimui.

Tai buvo audringų diskusijų, spėlionių ir bjaurių nuotai-
kų diena. Konferencijos delegatai it įkirpti lakstė iš vieno viešbučio į kitą, skleisdami prieštaringsiausias gandas. Kita vertus, sandėrio esmę jie žinojo: sovietų delegacija be skrupulų pavišino šią vadinamąją pižamų sutartį. Susprogdino bombą. Sudėjo taškus daugmaž ten, kur jie ir turėtų būti.

Vokiečiai elgėsi taip, lyg nieko išskirtinio neįvyko.

Niekas nesuprato, kaip tokios skirtingos valstybės sugebėjo susitarti. Kaip tai padarė? Be jokios abejonės, tai buvo didelis „pižamų“ sutarties signatarų – Vokietijos užsienio reikalų ministro daktaro Valterio Ratenau ir Rusijos liaudies komisaro Georgijaus Čičerino – nuopelnas.

Europa neteko ramybės.

Buvo dėl ko nerimauti. Europos autsaiderės viena kitos atžvilgiu atsisakė reikalavimo atlyginti karines išlaidas ir nekarinius nuostolius, susitarė dėl tarpusavio nesutarimų sprendimo tvarkos; pripažino viena kitą *de jure* ir įsipareigojo skatinti ekonominių ryšių plėtrą, viena kitai taikydamos didžiausio palankumo prekyboje principą. O tai veikiausiai reiškė tiek Vokietijos, tiek Sovietų Rusijos diplomatinės bei politinės izoliacijos galą ir – dar baisiau – Vokietijos ir Rusijos susitarimų dėl įtakos sferų pasidalijimo Lenkijoje ir Baltijos šalyse preliudiją.

Trumpai tariant, sėbrai nušluostė Antantei nosį; padėjo pamatus kariniam Rusijos ir Vokietijos bendradarbiavimui.

Vargu ar tuo verta stebėtis, nes tiek vieni, tiek kiti negalėjo pakęsti visko, kas susiję su Antante.

* * *

Balandžio 17 diena, pirmadienis.

**Vila „D’Albertis“ – Jungtinės Karalystės ministro
pirmininko rezidencija**

Žanas Lui Bartu* niršo.

– Mus apkvailino! Tik pamanykit – bolševikai susiuostė su bošais. Ar ką nors apie tai žinojote?

Deividas Loidas Džordžas** nieko neatsakė. Negi prisipažinsi, kad žinojai apie Rapale verdančias aistras, bet dėl to prakeikto lietaus, trukusio visą Velykų popietę, įstrigai rezidencijoje. Dabar jis buvo visiškai tikras, kad atsisakydamas priimti vokiečius padarė fatališką klaidą. „Kodėl tam neradai laiko? – paklausė savęs. – Britiškas pasipūtimas ir, žinoma, golfas.“

– Iš jūsų tylėjimo sprendžiu, kad...

– Tiesą sakant, – Loidas Džordžas pertarė pašnekovą, – nujaučiau, kad kažkas vyksta, todėl Velykų dieną bandžiau susisiekti su Vokietijos atstovais, – paaiškino ir pridūrė: – Bet man sutrukdė.

* Jeanas Louis Barthou – politikas, akademikas, garsus bibliofilas, Prancūzijos atstovas Genujos konferencijoje.

** Davidas Lloydas George’as (1863–1945) – Didžiosios Britanijos koalicinės vyriausybės ministras pirmininkas (1916–1922), 1919 m. Didžiosios Britanijos vardu pasirašęs Versalio taikos sutartį.

– Kas?

– Manau, kad daktaras Ratenau.

– Kodėl būtent jis?

– Turiu priežasčių taip manyti.

– Gal pasakysite?

„O kodėl turėčiau? – pagalvojo Loidas Džordžas. – Ar kas nors pasikeis, jei pasakysiu tiesą? Daktaras Ratenau – lygia-vertis, savo atsakomybę puikiai suvokiantis priešininkas. O aš?..“

– Nemanau, kad dabar laikas apie tai kalbėti, – tarė.

– Ką darysime? – paklausė Bartu.

– Turime nuspręsti, kiek tai pavojinga Europos ateičiai. Tiesą sakant, visą dieną tik apie tai ir mąstau.

– Dėl Dievo meilės, argi neaišku?!

– Visiškai aišku, – atsakė Loidas Džordžas. – Sovietų intere-
sas – surengti pasaulinę revoliuciją; vokiečiai nori grįžti į
didžiųjų valstybių klubą. Turint omeny, kad abi šalys nepa-
tenkintos dabartinėmis savo sienomis, nesudėtinga nuspėti,
kas mūsų laukia.

Bartu gerokai susinervino.

– Ko ketinate imtis?

– O kaip šią problemą išspręsti? Matote, dabar sėdžiu ir
mintiju, kaip nutarkuoti vokiečius...

– Tik tiek? – Bartu pertarė britą. – Norite pasakyti, kad
viską taip ir paliksime?

Loidas Džordžas susiraukė.

– Ne, nepaliksime. Priversime tuos gudruolius denonsuo-
ti sutartį.

Bartu akimirką pasvarstė.

– Lengviau pasakyti nei padaryti. Klausimas štai koks: ar

tai, ko norime, iš viso įmanoma? Atvirai kalbant, nemanau, kad jie nusileis.

– Vokiečiai, tikiuosi, taip. O bolševikai, spėju, elgsis kaip ta lapė vištidėje. Agresyviai.

– Štai čia ir bėda, – pasakė Bartu. – Privalome išsiaiškinti, kuri sandėrio šalis rylininkas, o kuri – beždžionė.

Loidas Džordžas žvilgtelėjo į laikrodį.

– Tuoju sužinosime.

* * *

Vyresnysis liokajus tyliai pasibeldė, atvėrė duris ir pranešė, kad atvyko Vokietijos kancleris ir užsienio reikalų ministras.

Loidas Džordžas pakilo iš užstalės pasitikti lankytojų, o Bartu, paprastai itin mandagus, tik linktelėjo; jis taip ir liko sėdėti.

„Nieko gero, – pagalvojo Ratenau. – Atrodo, kava nevaišins. Ar tik nebus pareikalauta persvarstyti savo poziciją ir denonsuoti sutartį? Nesulauksite, nieko panašaus daryti neketiname.“

Jozefą Virtą išpylė šaltas prakaitas. Reicho kancleris, žinoma, tikėjosi nemalonaus pokalbio, bet tas prancūzas! Į galvą lindo negeros mintys, jautėsi lyg koks prasikaltęs gimnazistas. Šiaip ar taip, sutartis pasirašyta. „Palaidojome visus tarpvalstybinius nesutarimus, tad, po šimts, kodėl turėtume juos atkasti?“ – pamanė.

– Prašom prisėsti, ponai, – pasakė Loidas Džordžas.

Vokiečiai susėdo. Kurį laiką visi tylėjo; niekas netroško kalbėti.

– Tikiuosi, ponai visa tai paaiškins, – galiausiai ištarė Jungtinės Karalystės ministras pirmininkas. – Tenka pripažinti, kad tai toli gražu ne pats protingiausias sprendimas. Nejaugi nepagalvojote, kur tai gali nuvesti?

Ponais pavadinti vyrai nieko neatsakė.

– Iš visko sprendžiant, – metė Žanas Lui Bartu, – šie ponai toliau savo nosies nemato.

Svečiai suirzo. Šie neva pakylėti nuo žemės, sprendimus priimti išmokę žmonės iš principo niekam neleidavo kėsintis į jų orumą. Jie buvo tokie, kokius patys save padarė, padidinę savo vertę, ir, žinoma, reikalavo, kad visuomenė tai pripažintų ir atitinkamai su jais elgtųsi.

Kambaryje padvelkė kapų šalčiu.

Žanas Lui Bartu niūriai nužvelgė vokiečius.

– Ar nemanote, kad derėjo pasitarti su mumis? – pasi-teiravo. Išoriškai jis buvo visiškai ramus, bet viduje virte virė – ir dėl Ratenau aristokratiškos, nepriklausomumą demonstruojančios laikysenos, ir dėl sunkiai valdomo pykčio. – Padarėte nedovanotiną klaidą, – rėžė. – Gal pasakysite, kas gi jus privertė taip neatsakingai pasielgti?

– Gal malonėsite paaiškinti, ką turite omenyje? – paklausė Ratenau.

– Manau, puikiai nutuokiate, apie ką kalbame, – įsiterpė Jungtinės Karalystės ministras pirmininkas. – Jei teisingai suprantu, norite pasakyti, kad jokios, hm... „pizamų“ sutarties nepasirašėte.

Ratenau tarsi neišgirdo pastabos.

– Ponai, Vokietija – suvereni valstybė, ir mes patys sprendžiame, kokia turėtų būti mūsų politika...

Bartu pertraukė mostu.

– Dėl jūsų valstybės negebėjimo rasti savo vietos po saule subyrėjo trys imperijos, milijonai žmonių buvo priversti emigruoti, ką jau kalbėti apie aukas.

– Matau, mėginate pasukti laikrodžio rodyklę atgal, – tarė Deividas Loidas Džordžas. – Jaučiu pareigą didžiai gerbiamiems kolegoms priminti, kuo baigėsi šitos vietos po saule paieškos.

„Regis, diplomatijai atėjo galas, – pagalvojo Ratenau. – Anot aljanso narių, dėl visko kalta tik Vokietija. Kažkodėl niekas nesiaiškina, kodėl neišsaugota taika, o derėtų. Nė viena šalis nenorėjo būti įvelta į karą.“

– Dabar madinga dėl Didžiojo karo kaltinti vien vokiečius, – po ilgokos pauzės ištare Ratenau. – Kažkodėl užmiršamos Antantės diplomatų klaidos; mano galva, turėtume kalbėti apie kolektyvinę kaltę, – pareiškė ir pasvarstęs pridūrė: – Tik palaidoję paskutines taikos viltis paskelbėme visuotinę mobilizaciją. Manau, nėra prasmės klausti, kodėl ignoruojate faktą, kad Rusija taip pat ją vykdė. Kodėl Londonas nebandė apriboti panslaviško šovinizmo ar, tarkime, prancūzų revanšizmo?

– Klystate manydami, kad galite žaisti pagal savo taisykles, – aukštu ir griežtu tonu rėžė Bartu; jis jau nebesistengė slėpti pykčio. – Ar nepagalvojote, kad rizikuojate savo valstybingumu? Ar bent suvokiate, ką padarėte?!

– Ar norite pasakyti, kad jums maža to, ką gavote? – metė kancleris. – Ar mums jau laikas išsigąsti?

– Būtent apie tai ir galvoju, – atsakė Loidas Džordžas. – Jei jums, džentelmenai, rūpi Vokietijos ateitis. Manau, nujaučiate, kas bus toliau.

– Jau darosi įdomu! – pareiškė Ratenau. – Gal malonėsite paaiškinti, kuo esate nepatenkinti? Kokias ir kieno teises ta

nelemta sutartis pažeidžia? Ponai, žinome, kad už mūsų nu-
garų intensyviai diskutuojate su rusais, neketinate ir neketi-
nate mūsų apie tai informuoti.

Ponai tylėjo.

– Ką ir kalbėti, – tęsė Ratenau, – apie tą į jokių rėmus ne-
telpantį konfidencialų susitarimą dėl Vokietijos nušalinimo
nuo derybų su Sovietų Rusija.

Britas nieko nepasakė. Prancūzas įtūžo.

– Mes netoleruosime jokių Antantės interesus pažei-
džiančių susitarimų ir, jei reikės, įvesime karines pajėgas;
suskaldysime Vokietiją, o tai, be jokios abejonės, bus išties
sveikintinas dalykas. Pasakysiu ponams štai ką: jums nelie-
ka nieko kita, tik denonsuoti sutartį. Ir dar – įsikalkit į gal-
vą – tai ne patarimas, o reikalavimas, – riaumojo Bartu.

– Ponai, nepalikote mums jokio kito pasirinkimo, – įsi-
terpė Jungtinės Karalystės ministras pirmininkas.

Ratenau pasijuto užspeistas į kampa. Bartu tęsė:

– Taip pat jums draudžiama dalyvauti tolesnėse diskusi-
jose dėl trečiųjų šalių ir Rusijos susitarimų.

Vokiečiai kurį laiką tylėjo; abu galvojo daugmaž tą patį:
kaip derėtų elgtis? Ir kodėl, velniai rautų, turėtų nusileisti?
Abu pasijuto pažeminti.

– Perduosiu jūsų pageidavimus Čičerinui, – galiausiai
išspaudė Ratenau. – Tiesą sakant, nemanome, jog dairo-
mės netinkama kryptimi. Priminsiu, kad netekome dau-
giau kaip 70 tūkstančių kvadratinį kilometrų teritorijos,
kolonijų; privalome išmokėti reparacijas. O kaip? Mes per
plauką nuo visiškos suirutės; tokių pinigų, kokius Vokieti-
ja turi jums sumokėti, apskritai neįmanoma surinkti. Štai
ir dairomės...

– Ne ten dairotės, – prancūzas pertraukė ministrą. – Regis, nė nesuvokiate, su kuo turite reikalą.

Loidas Džordžas nužvelgė vokiečius.

– Atvirai kalbant, džentelmenai, maniau, jūs atsakingesni, – pareiškė, patylėjo ir pridūrė: – Pasielgėte labai nevykusiai. Esu visiškai įsitikinęs, kad taip nerizikuotų joks save gerbiantis britas.

– O iš ko siūlote rinktis? – pasidomėjo kancleris. – Kiek supratau, ši konferencija – tik tuščias pasisėdėjimas.

Prancūzijos atstovas atsistojo.

– Mums taip neatrodo. Manau, būtų protingiau, jeigu persvarstytumėte savo poziciją. – Vokiečiai susižvalgė. Bartu tęsė: – Jei ne, Vokietiją ištiks bėda.

Kabinete vėl padvelkė šalčiu.

– Esu tikras, kad sugebėsite susitarti su Čičerinu, – pasakė Jungtinės Karalystės ministras pirmininkas.

„Aš taip nemanau, – pagalvojo Ratenau. – Nėra prasmės švaistyti laiką.“

Akivaizdžiai supykę vokiečiai pakilo nuo fotelių.

Šeimininkai taip ir nenustatė, kuri iš sandėrio šalių beždžionė, kuri – rylininkas. Iš tiesų, tokie dalykai akimirksniu neišsprendžiami.

* * *

Po dviejų dienų Jozefas Virtas ir Valteris Ratenau neryžtingai pravėrė „Hotel de Gennes“ paradines duris.

Įėję vidun apsidairė. Viešbučio vestibulyje šurmuliavo pasipuošę ir puikiai nusiteikę svečiai, gal koks tuzinas reporterių stumdėsi prie baro.

Tuzinas alkanų šakalų, laukiančių grobio.

Kiek pastovėję vyriškiai nukulniavo link metrdotelio – puikios išvaizdos penkiasdešimtmečio, besikalbančio su elegantiška išskirtinio grožio mergina.

– Malonu jus matyti, ponai, – tarė metrdotelis. – Kuo galiu padėti?

– Norėtume šnektelėti be liudininkų, – pasakė Virtas ir pasisuko į merginą: – Tikiuosi, neprieštarausite?

Gražuolė šyptelėjo.

– Tikrai ne. Spėju, norite pasimatyti su daržo baidyklėmis. Oi, norėjau pasakyti – sovietų komisarais.

Virtas neatsakė. Ratenau nusišypsojo.

– Tikrai taip, panele fon Kerc.

Vokietijos kancleris su nuostaba pažvelgė į kolegą.

– Tai bent staigmena. Kokios pažintys!

Gražuolė sutriko.

– Tiesą sakant, esu šiek tiek nustebinta, – pratarė. – Kiek pamenu, mudu su daktaru Ratenau šnekučiavomės apie šarkas ir orą. Nesitikėjau, kad jis mane prisimins.

Ministras Ratenau nusišypsojęs pridūrė:

– Nemanau, kad apskritai įmanoma pamiršti tokią gražią moterį.

Virtas pritariamai linktelėjo.

– O, taip!

– Jūs labai malonūs, ponai, – pratarė Marta fon Kerc. – Tikiuosi, dar pasimatysime.

– Neabejotinai pasimatysime, – atsakė Ratenau. – Jei neklystu, gyvename tame pačiame viešbutyje.

* * *

Valteris Ratenau pabeldė į „Hotel de Gennes“ susitikimų kambario duris. Jas atidarė Čičerinas ir, pamatęs vokiečius, šūktelėjo:

– O, užeiikit, užeiikit!

Už Čičerino stovėjo dar du rusų delegacijos nariai, vilkin-tys gerai pasiūtais, bet iš mados išėjusiais kostiumais. Vo-kiečiai įžengė į vidų, pasilabino. Visiems susėdus įsivyravo tyla.

– Atleiskite, kad trukdome, – galiausiai ištarė Veimaro respublikos kancleris. – Manau, suprantate situaciją.

Rusai užjaučiamai patylėjo.

– Ką darysime? – paklausė Ratenau.

Čičerinas nusišypsojo, o tada rėžė:

– Nieko.

– Tik nesakykite, kad neverta kreipti dėmesio į tą siau-bingą triukšmą, – po ilgos pauzės atsakė Ratenau. – Juk skai-tėte, kas rašoma: „Sajungininkai apvynioti aplink pirštą, Eu-ropos ateitis pavojuje!“

– O kas atsitiko? – burbtelėjo Čičerinas. – Kuo mus galima apkaltinti? Apskritai – kodėl jums neatmetus Antantės pre-tenzijų? Tiesą sakant, mums jos nė trupučio nerūpi.

Kuri laiką visi tylėjo.

– Regis, neįvertinome Antantės funkcionierių, – pasa-kė Virtas. – Ir kas galėjo pamanyti, kad tie ponai pasirodys esantys bjauresni už reporterius.

– Nejaugi? – nusijuokė Čičerinas. – Papasakokite, kas nu-tiko. Trumpai drūtai.

Kancleris šiek tiek pasimuistė.

– Na, tai buvo ilgas ir itin nemalonus pokalbis. Tiesą sa-kant, nenorėčiau apie tai kalbėti – vargu ar būtų prasminga.

Rusai pasistengė nuslėpti nusivylimą.

– Pasirašydami tą nelemtą sutartį padarėme siaubingą klaidą, – ištarė Ratenau ir patikslino: – Kalbu apie Antantės ketinimus.

Čičerinas aiktelėjo iš nuostabos.

– Tai bent! Kalbate rimtai?

– Žinoma, – atsakė Ratenau. – Dėl tokių dalykų nejuokaujama, pernelyg daug pastatyta ant kortos.

– Mums buvo paaiškinta, – įsiterpė Virtas, – kas laukia Vokietijos, jei nesusitarsime dėl sutarties denonsavimo.

– Ir kas? – paklausė Čičerinas. – Intervencija, okupacija?! Be jokios abejonės, priešnekėta daugiau, nei galima padaryti; nesileiskite kvailinami. Argi nesupratote, kad tie išpuikę Antantės ponai tiesiog blefuoja?

– Norėtume, kad taip būtų, – pasakė Virtas. – Vis dėlto pakalbėkime apie tą...

– Ne, – Čičerinas pertraukė vokiečių. – Ir nekalbėsime, ir nesusitarsime. Nemanykite, mūsų tautos anaipol nenugalėtos, – pareiškė ir patylėjęs pridūrė: – Jei tenka rinktis iš dviejų galimybių, būtina atsikratyti vienos; pirmenybė teikiama naudai. Ar taip?

Virtas nutylėjo. Valteris Ratenau linktelėjo.

Iš tiesų Ratenau beveik nesiklausė, ką šneka rusai; buvo visiškai aišku, kad jie nieko nepeš. „Likome it musę kandę, – pamanė. – Ši tema baigta.“

Čičerinas kalbėjo toliau:

– Argi verta dėl to ginčytis? Sutartis pernelyg svarbi, kad...

Į pokalbį įsiterpė trečiasis iš rusų – sovietų atstovas Itali-joje Vaclavas Vorovskis; vokiškai jis kalbėjo su neryškiu slavišku akcentu:

– Viena aišku – aljanso nariai be galo išsigandę. Mano galva, jums nedera rimtai žiūrėti nė į vieną iš jų.

Georgijus Čičerinas pritariamai linktelėjo.

– Sutinku. Manau, jie bandys sustiprinti ryšius su Lenkija ir Čekoslovakija. Kaip atsvarą mums.

– O kas jiems lieka? – tarsi paklausė Čičerinas.

Vorovskis pažvelgė į kolegas ir pasiteiravo:

– Ką tai jiems duos?

– Riestainio skylę, – atsakė Čičerinas. – Aljansininkai ne iš tų, kurie laikosi žodžio; jie nė nemirktelėję paliks kitus likimo valiai.

Istorija rodo, kad taip jau buvo nutikę.

* * *

Tai buvo tikrų tikriausias itališkas restoranėlis. Rafinuota aplinka, puiki atmosfera ir savita kavos kultūra. Kerc ir Ratenau sėdėjo vienas priešais kitą, mėgavosi Ligūrijos vynu ir vartė dienraščius.

Marta nuleido laikraštį ir nukreipė žvilgsnį į Ratenau; šis pakėlė galvą, bet nieko nesakė.

– Be jokios abejonės, – ištarė Marta, – šių straipsnių autorius – pasiutusiai geras rašeiva. Profesionaliai suregzta.

– Apie ką, mieloji, kalbate? – pasiteiravo Ratenau.

– Apie dienraščio „Toronto Star“ korespondentą Paryžiuje Ernestą Hemingvėjų.

– Pažįstate jį asmeniškai?

– Ne, tik iš matymo, – atsakė Marta. – Išvaizdus vyrukas. Ratenau vos šyptelėjo.

– Taip. Ir išvaizdus, ir protingas. Aš jus supažindinsiu.

- O! Kaip miela.
- Ratenau sutramdė šypsena.
- Paskaitykit, ką šitas išvaizdusis parašė.
- Gerai. Pradėsiu nuo konferencijos atidarymo aprašymo, – sutiko Marta. – Skaitau:

1922 metų balandžio 24 diena. Genuja

Spaudos galerija pamažu pildosi, britų ir amerikiečių korespondentai užsirūko ir vieni kitiems vardija vėluojančių delegatų pavardes. Pirmieji pasirodo lenkai ir serbai, paskui – visa minia su kibiros formos cilindrais rankose.

Salė beveik pilna, kai įeina Didžiosios Britanijos delegacija. Jie atvažiavo automobiliais, riedėjo palei gatvėse išsirikiavusius karėivius. Įžengia įspūdingai. Tai geriausiai apsirengusi delegacija.

- Na, tai tiesa, – pasakė Ratenau.
- O čia apie tamstą. Neišsigąškite.
- Skaitykit.

Įeina intelektualaus veido plikiausias konferencijos žmogus Valteris Ratenau. Jį lydi Vokietijos kancleris daktaras Virtas, kuris atrodo kaip muzikantas, liurlinantis tūbą kokiame nors vokiečių orkestre.

- O čia vėl apie tamstą:

Ratenau yra tipiškas turtingas socialistas ir laikomas gambiausiu Vokietijos vyru.

Ministras pakraipė galvą.

*Marta žiūrėjo pro vagono langą ir stengėsi negalvoti
apie darbą žvalgyboje. MI5, Abveras, SIS...
Dabar Lozana, paskui – Berlynas, Maskva, Mėmelis.
Pavojinga – nepavojinga, išpūdinga – niekinga.
Po galais, pagalvojo, kaip į tai įsivėliau?*

1922–1923 m., Europa. Pirmasis pasaulinis karas pasibaigęs, bet politinė įtampa vėl auga, trapiai taikai Europoje vėl iškilusi grėsmė. Apie ką slapta tariasi Europos galingieji? Kokie įvykiai bręsta? Ar dar galima pristabdyti istorijos tėkmę ir užkirsti kelią gresiančiai katastrofai? Tai tik dalis klausimų, dėl kurių dviejų slaptųjų tarnybų agentė Marta fon Macer atsiduria pavojingų politinių intrigų sūkuryje.

JONAS RAMUTIS SMILGEVIČIUS – žinomas Lietuvos teisininkas, Advokato garbės ženklo kavaliereus. Tikrais faktais paremtas istorinis trileris „Marta fon Macer. 1922–1923 m.“ – trečioji jo knyga.

Graži, protinga, ryžtinga, taikliai iš pistoleto šaudanti britų ir vokiečių agentė Marta fon Macer maždaug pusantrų metų su žvalgybinėmis užduotimis keliauja po XX a. pradžios reikšmingų politinių ir diplomatinių Europos įvykių, prasidedančių 1922 m. Rapalo sutartimi ir pasibaigiančių 1923 m. Lozanos konferencija, užkulsius. Viešbučiai, kavinės, traukinių kupė – čia plačiau ir atviriau kalbama nei konferencijų salėse, o neretai ir planuojami tolesni žingsniai. Išsiaiškinti, kokie jie, – žvalgų darbas.

O įvykiai reikšmingi visai dramatiškai Europos istorijai. Vokietija vaduojasi iš Versalio sutarties. Galvas kelia naciai. Į politinę areną braunasi bolševikinė Rusija. Autoriaus vaizduojamoje Europos diplomatijos istorijoje klestėjo slaptoji diplomatija. Ne išimtis – ir politinės žmogžudystės. Šiame intriguojančiame pasakojime išnyra ne vien istorikams žinomos asmenybės, tokios kaip Walteris Rathenau, Georgijus Čičerinas, Vaclavas Vorovskis. Kai kurių jų likimai tragiški. Ryškios personažų charakteristikos, įsimenančios detalės, psichologiškai tikroviški dialogai.

Žvalgybinės istorijos Lietuvos literatūroje nėra dažnas reiškinys, tad šis gausus autoriaus romanas sveikintinas ir leidžia tikėtis tęsinio.

Mečys Laurinkus

ISBN 978-609-466-765-7

TYTO ALBA

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt